

РОЗДІЛ II

Дискурсознавство. Текстологія. Літературознавство

УДК 811.111'322+811.111'42

Ірина Біскуб

Електронна петиція як новий тип медійного дискурсу (досвід критичного дискурс-аналізу)

У статті проведено порівняльний аналіз комунікативних та когнітивних прийомів аналізу дискурсу. Окреслено способи мапування комунікативних і когнітивних параметрів дискурсивної комунікації. Запропоновано власний метод критичного аналізу дискурсу за допомогою поєднання принципів стратегічного планування та когнітивного контролю. Установлено основні ознаки електронних петицій як особливого типу дискурсивної комунікації, що відбувається за посередництва комп'ютерів. Проаналізовано текст електронної петиції стосовно заборони Дональду Трампу в'їзду до Сполученого Королівства й тексту парламентських дебатів щодо цієї петиції. Розглянуто основні стратегічні прийоми, за допомогою яких моделюється дискурс дебатів та приймається рішення стосовно клопотання, викладеного в електронній петиції. Установлено основні функції комунікативних стратегій у дискурсі та способів їх кореляції із когнітивними прийомами критичного аналізу дискурсу. Виявлено ключові семантичні макроструктури та особливості локалізації дискурсивних значень, що їх експлікують.

Ключові слова: дискурс, критичний аналіз дискурсу, комунікативна стратегія, стратегічне планування, семантичні макроструктури, локальні значення, ідеологія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Життя сучасного соціуму нерозривно пов'язане з використанням інтерактивних комп'ютерних систем, у яких основним інструментом обробки та збереження інформації виступає природна мова. У світлі інтегративних процесів, характерних для сучасної антропоцентричної наукової парадигми, важливі дослідження суспільно-соціальних, філософських і гендерних аспектів комунікації за посередництва комп'ютерів. Подальшого вивчення потребують етичні та морально-вольові особливості трансферу інформації за допомогою використання комп'ютерів [13].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Сьогодні вже не виникає жодних сумнівів щодо існування так званого комп'ютерного (електронного) дискурсу, який, у найширшому сенсі, охоплює всі прояви комунікативної взаємодії за посередництва комп'ютерів. Беручи до уваги визначення дискурсу Т. ван Дейка, який розглядає його як складну єдність мовної форми, значення й дії, а також користуючись здобутками вітчизняних і закордонних мовознавців, які ґрунтовно вивчали психологічний (М. Макаров, Л. Мурзін) [3], логічний (J. Searle), соціологічний (M. Foucault), когнітивний (Н. Арутюнова, О. Кубрякова, О. Александрова, А. Белова, К. Кусько), структурно-семіотичний (А. Греймас, Ж. Курте), комунікативний (Г. Почепцов), культурологічний (О. Ільченко, Г. Слишкін, А. Wierzbicka) аспекти категорії дискурсу, ми робимо спробу узагальнити та методологічно модифікувати принципи аналізу дискурсу з огляду на перспективу застосування ключових технік критичного аналізу дискурсу. Саме принципи *критичного аналізу дискурсу*, описані Т. ван Дейком у його праці «Discourse and Context. A Sociocognitive Approach» [10], покладено нами в основу запропонованого в цій статті авторського алгоритму дискурс-аналізу. Представлений метод критичного аналізу дискурсу буде апробовано на матеріалі англomовних петицій до уряду й парламенту Великої Британії, а саме петиції щодо заборони Дональду Трампу в'їзду на територію Сполученого Королівства. Електронна петиція передбачає комунікацію за посередництва комп'ютера всіх користувачів, які її підписали, та реакцію урядових установ на проблему, викладену в ній.

У працях науковців, котрі вивчають комунікацію за посередництва комп'ютерів [7], знаходимо три основні умови успішності такого виду спілкування, а саме:

- 1) коректну зворотну реакцію;
- 2) здатність до ведення перемовин;
- 3) адаптацію до конкретного виду завдань.

Однак поза увагою дослідників усе ще залишається застосування визначеного кола комунікативних стратегій, які допомагають не лише реалізовувати успішну взаємодію за допомогою електронних медіа, а й планувати потрібні комунікативні ходи й моделювати необмежену взаємодію її учасників.

Мета й завдання дослідження. Мета статті – порівняльний аналіз комунікативних та когнітивних аспектів аналізу дискурсу на матеріалі нового типу дискурсивної комунікації за посередництва комп'ютерів – електронної петиції. Серед **завдань дослідження** – виявлення способів інтегративного застосування комунікативних і когнітивних прийомів аналізу дискурсу, власний метод критичного аналізу дискурсу за допомогою поєднання принципів стратегічного планування й когнітивного контролю, аналіз тексту електронної петиції стосовно заборони Дональду Трампу в'їзду до Сполученого Королівства та вербальної поведінки учасників парламентських дебатів стосовно цієї петиції із використанням запропонованого алгоритму дискурс-аналізу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Для подолання наявних неузгодженостей вважаємо за потрібне розмежувати два основні типи комунікації за посередництва комп'ютера:

1) безпосередня взаємодія людини й комп'ютера (Human-Computer Interaction), що передбачає забезпечення успішного функціонування комп'ютерної системи та виконання поставлених користувачем завдань;

2) взаємодія користувачів за допомогою комп'ютера (Computer-mediated Interaction), що пропонує ведення усного або письмового діалогу між користувачами із використанням комп'ютера як засобу зв'язку.

У цій статті зосередимося саме на комунікації за посередництва комп'ютерів загалом, та на електронних петиціях як особливому виді такої комунікації зокрема. Коли комп'ютер використовують як засіб забезпечення зв'язку, така комунікація буває *синхронною* (мережева комунікація, форуми, чати, ICQ, SKYPE та ін.) й *асинхронною* (електронна пошта, електронні розсилки, блоги й ін.). Електронна петиція належить до асинхронного типу комунікації.

Визначаючи характерні риси комунікації користувача та комп'ютера, потрібно також зауважити, що вона позбавлена низки паралінгвістичних особливостей (мови жестів, міміки, рухів тіла й ін.), які характерні для безпосередньої (face-to-face) комунікації між людьми. За таких умов основне комунікативне навантаження покладено на письмові символи, що «посилило вплив семіотичного потенціалу природної мови» [8, с. 97]. Отже, стратегічне комунікативно-когнітивне планування й моделювання ґрунтується здебільшого на «встановленні концептуальних зв'язків між різними типами знань та способами їх кодування в комп'ютерних системах» із метою ведення мовленнєвого діалогу людини й комп'ютера [15, с. 204].

Стратегічна організація дискурсу належить до ключових проблем сучасної комунікативної й когнітивної лінгвістики. Теоретичні аспекти стратегічної будови дискурсивної комунікації [1; 149] викликають інтерес з огляду на інтегративні взаємозв'язки сучасної комунікативної лінгвістики з прикладними мовознавчими студіями. Комунікативна стратегія загалом визначена як спільне прагнення учасників комунікації досягнути узгодженості щодо інтерпретації значень у процесі комунікації [17, с. 419]. Т. ван Дейк характеризує комунікативну стратегію як «властивість когнітивних планів», які становлять загальну організацію певної послідовності дій з установленою метою взаємодії [1, с. 272].

На думку вчених, стратегічність як ключова ознака дискурсивної комунікації усвідомлюється її учасниками, однак існують свідчення й неусвідомленого (автоматичного) використання комунікативних стратегій у дискурсі [12].

Більшість визначень комунікативної стратегії вказують на її «узагальненість, типовість», орієнтовані на уніфікацію й результативність діалогічного спілкування, а також спрямованість на інтерпретацію конкретної комунікативної ситуації [12]. Д. Танен наголошує на тому, що для комунікативних стратегій характерна автоматичність, «вони не усвідомлюються інтерактантами, проте передбачають можливість подальшого декодування продуцентами» [16, с. 47].

Більшість дослідників сходяться на тому, що комунікативна стратегія, яка за своєю природою є когнітивним процесом, дає підстави інтерпретувати й розпізнавати всі зазначені параметри за допомогою

використання конкретного арсеналу мовних засобів [14, с. 197]. Отже, на певному етапі взаємодії комунікативна стратегія трансформується в *мовленнєву*.

Т. ван Дейк відводить мовленнєвій стратегії окреме місце в запропонованій ним ієрархії комунікативних стратегій у дискурсі, на вершині якої міститься *глобальна стратегія* (представляє загальну стратегію учасника мовленнєвої взаємодії, наприклад: увічливість, обережність, чесність та ін.). Наступний щабель займає *локальна стратегія*, спрямована на досягнення конкретних цілей. За ними йде мовленнєва стратегія, яку автор визначає як «специфічну властивість мовленнєвої взаємодії..., функціональну одиницю послідовності дій, яка сприяє рішенню локальної або глобальної задачі» [11, с. 274].

Планування – одна з найвагоміших характеристик мовленнєвої стратегії. Мовленнєва комунікація планується мовцем «залежно від конкретних умов спілкування й особистостей комунікантів і передбачає реалізацію попередньо встановленого плану» [2, с. 54]. Вона становить комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети.

Спираючись на визначення Т. ван Дейка, ми розглядаємо *комунікативну стратегію* як вагомий складник загальної макростратегії керування дискурсом й використовуємо цей термін у трьох основних значеннях (схема 1):

- 1) КС як спосіб моделювання дискурсу;
- 2) КС як технологія дискурсивного менеджменту;
- 3) КС як спосіб когнітивного моніторингу дискурсу.

Схема 1. Комунікативні стратегії в дискурсі

Проаналізуємо детальніше особливості кожного зі способів реалізації комунікативних стратегій у дискурсивній комунікації.

1. *Комунікативна стратегія як спосіб моделювання дискурсу*. У цьому значенні стратегічне планування комунікативних актів розглядаємо як спосіб утворення моделей вербальної комунікації. Використання результативних тактичних прийомів дає змогу генерувати ситуативні моделі окремих комунікативних актів, поступово будуючи загальну комунікативну модель.

2. *Комунікативна стратегія як технологія дискурсивного менеджменту*, яка дає змогу моніторити розгортання дискурсу й уникати комунікативних провалів. Технологія дискурсивного менеджменту передбачає детальне планування комунікативних намірів учасників інтеракції та їх утілення в конкретних дискурсивних структурах, а також лімітування обсягу інформації згідно з визначеною комунікативною метою.

3. *Комунікативна стратегія як спосіб когнітивного моніторингу дискурсу*, що передбачає апелювання до концептуальної картини світу комунікантів. У цьому розумінні комунікативна стратегія спрямована на створення особливого когнітивного простору, який виникає під час спілкування й здатен детермінувати функціональний потенціал його учасників.

У цьому дослідженні ми проаналізували зміст петиції народу Великої Британії до уряду щодо заборони кандидату в президенти США Дональду Трампу в'їзду на територію Сполученого Королівства. Згідно з установленими правилами, уряд Великої Британії зобов'язаний відреагувати на петиції, що набирають 10 000 голосів. Петиції, які підтримали більше ніж 100 000 громадян, проходять пряме обговорення в парламенті країни за участі представників усіх партій і громад, що беруть участь у законодавчій діяльності Британії.

За інформацією електронного словника «Словопедія», «петиція (латин. *petitio*, від *peto* – прошу) – письмове колективне прохання, звернене до органів державної влади» [4]. Суспільно-політичні функції електронних петицій визначені в статті 23 Закону України № 2299 «Про звернення громадян»: «В електронній петиції має бути викладено суть звернення, зазначено автора (ініціатора) електронної петиції – прізвище, ім'я, по батькові громадянина або назву громадського об'єднання (із зазначенням посадової особи), адресу електронної пошти. Електронна петиція не може містити заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, заклики до вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини. Відповідальність за зміст електронної петиції несе автор (ініціатор) електронної петиції» [5].

Важливою умовою функціонування електронних петицій як особливого виду дискурсу є рівний доступ до викладеної в них інформації усіх користувачів мережі. Окрім того, на відповідному веб-ресурсі подано вихідні дані кожної петиції, дату реєстрації, кількість підписів, статус щодо її подальшого розгляду, що теж регламентовано законом: «На офіційному веб-сайті відповідного органу або веб-сайті громадського об'єднання зазначаються дата початку збору підписів та інформація про загальну кількість та перелік осіб, які підписали електронну петицію. Відповідні органи державної влади, місцевого самоврядування й громадські об'єднання під час збору підписів на підтримку електронної петиції зобов'язані забезпечити:

- безоплатність доступу та користування інформаційно-телекомунікаційною системою, за допомогою якої здійснюється збір підписів;
- електронну реєстрацію громадян для підписання петиції;
- недопущення автоматичного введення інформації, у тому числі підписання електронної петиції, без участі громадянина;
- фіксацію дати й часу оприлюднення електронної петиції та підписання її громадянином.

Електронна петиція, яка в установлений строк не набрала необхідної кількості голосів на її підтримку, після завершення строку збору підписів на її підтримку розглядається як звернення громадян відповідно до цього Закону» [5].

Зі сказаного вище випливає, що мета кожної електронної петиції – висловити ставлення громадян країни до актуальних проблем і викликів суспільного життя. Термін дії петиції – обмежений у часі, тобто розглядатимуться лише ті звернення, що стосуються актуальних проблем будення. Органи державної влади зобов'язані реагувати на петиції, щоб відповідати висунутим вимогам. Ми звернулися до аналізу електронної петиції, оприлюдненої на сайті парламенту Великої Британії, що звучить таким чином: «*Block Donald J Trump from UK entry. The signatories believe Donald J Trump should be banned from UK entry*». Ця петиція набрала понад 585 тисяч голосів, що є найбільшою кількістю за всі часи існування електронних петицій, поданих до розгляду урядом та парламентом Британії. Повний текст петиції відображено на рис. 1.

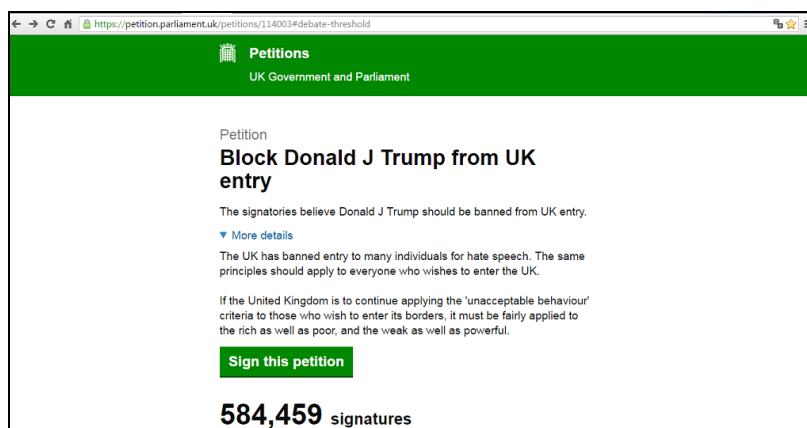

Рис. 1. Текст електронної петиції про заборону Дональду Трампу в'їзду до Великої Британії

Очевидно, що короткий за обсягом текст петиції має чітке стратегічне планування. Водночас це вдало змодельоване коротке дискурсивне повідомлення має величезну апелятивну силу. За Т. ван Дайком, основними прийомами критичного аналізу дискурсу є виокремлення семантичних макроструктур («*semantic macrostructures*») [9, с. 68], аналіз локальних значень («*local meanings*») [9, с. 69], формування ментальних моделей та ідеологій («*mental models*», «*ideologies*») у свідомості реципієнтів [9, с. 78–79]. Ми здійснили мапування прийомів критичного дискурс-аналізу й комунікативних стратегій із метою розробки універсального стратегічно орієнтованого алгоритму аналізу дискурсу. Результати зіставлення наведено в табл. 1.

Таблиця 1

**Мапування комунікативних та когнітивно-дискурсивних параметрів
у критичному аналізі дискурсу**

Етап дискурс-аналізу	Комунікативна площина	Когнітивно-дискурсивна площина
1-й	<i>Комунікативна стратегія як спосіб моделювання дискурсу</i>	<i>Виокремлення семантичних макроструктур</i>
2-й	<i>Комунікативна стратегія як технологія дискурсивного менеджменту</i>	<i>Аналіз локальних значень</i>
3-й	<i>Комунікативна стратегія як спосіб когнітивного моніторингу дискурсу</i>	<i>Формування ментальних моделей та ідеологій у свідомості реципієнтів</i>

Поведемо порівняльний критичний аналіз тексту петиції проти в'їзду Д. Трампа до Британії та парламентських дебатів, результатом яких стала наступна оприлюднена коротка резолюція: «*The Government has a policy of not routinely commenting on individual immigration or exclusion cases*». Зі змісту резолюції випливає, що уряд зазвичай не реагує на прохання щодо імміграційних справ або питань стосовно заборони в'їзду для окремих осіб. Очевидно, що ця відповідь відхиляє запропоновану в петиції й підтриману біль ніж півмільйоном британців ідею щодо небажаності в'їзду Д. Трампа на територію їхньої країни.

Метод критичного аналізу дискурсу (КАД) дає змогу зрозуміти, яким чином урядовці прийняли таке суперечливе рішення. Розглянемо результати КАД для тексту петиції (табл. 2).

Таблиця 2

Результати КАД для тексту петиції

Етап дискурс-аналізу	Когнітивно-дискурсивна площина	Мовні засоби реалізації
1-й	<i>Виокремлення семантичних макроструктур</i>	– заборона в'їзду (<i>banned entry</i>); – однакові принципи для всіх (<i>same principles for everyone</i>); – чесне застосування критеріїв для заборони (<i>fair application of the criteria</i>).
2-й	<i>Аналіз локальних значень</i>	– <i>the UK has banned entry to many individuals for hate speech</i> ; – <i>the same principles should apply to everyone</i> ; – <i>the 'unacceptable behaviour' criteria must be fairly applied to the rich as well as poor, and the weak as well as powerful</i> .
3-й	<i>Формування ментальних моделей та ідеологій у свідомості реципієнтів</i>	– <i>hate speech is unacceptable in the UK</i> ; – <i>even justice for everyone</i> ; – <i>Donald Trump, even though rich and powerful, is unwanted in the UK</i> .

Отже, експліцитно та імпліцитно текст петиції засвідчує небажаність в'їзду Д. Трампа на територію Сполученого Королівства. Петицію обговорював британський парламент (дебати відбулися 18 січня 2016 р.), а резолюцію, узгоджену з результатами обговорення, виніс уряд. На офіційному веб-сайті парламенту знаходимо відеозвіт з обговорення та стенограму дебатів. Отже, ми застосовуватимемо КАД

до вивчення механізмів формування ментальних моделей та ідеологічних пресупозицій, наслідком яких стала відмова уряду в підтримці петиції.

Розглянемо семантичні макроструктури, навколо яких відбувалися дебати в парламенті:

1. Велика політична вага рішення про заборону в'їзду: «*Exclusion powers are very serious and are not used lightly*» (Paul Flynn (Lab));

2. Промови Трампа і його цитати провокують жорстокість: «*The petitioners claim that violent attacks have been committed in Boston and elsewhere by people who quoted Donald Trump*» (Paul Flynn (Lab));

3. Неповага до Трампа – це неповага до громадян США, які за нього голосуватимуть: «*Showing disrespect for Mr Trump might be interpreted by his supporters and others in America as showing disrespect to the American nation*» (Paul Flynn (Lab));

4. Ця петиція грає на руку Трампу, привертає до нього додаткову увагу, робить із нього мученика: «*Our best plan is not to give Mr Trump the accolade of martyrdom. We may already be in error by giving him far too much attention by way of this petition*» (Paul Flynn (Lab));

5. Вибори у США – це справа США, а не Британії: «*We have no right to inform Americans who they should elect as leader*» (Paul Flynn (Lab)).

Ці семантичні макроструктури, що впливатимуть на весь хід дебатів, проголошує у вступній частині Пол Флін, головуєчий на засіданні представник Лейбористської партії. Кожна з виокремлених макроструктур у подальшому розгортанні дебатів буде проілюстрована великою кількістю мовних прикладів з актуалізацією конкретних локальних значень.

Інтереси петиціонерів у дебатах відстоює Тьютліп Сіддік, яка теж представляє партію лейбористів. Т. Сіддік – не корінна британка, тому так активно відстоює інтереси ображених Трампом представників інших націй:

«*When Megyn Kelly asked Donald Trump on Fox News to explain why he called some women*

«*'fat pigs', 'dogs', 'slobs' and 'disgusting animals'*»,
he replied,

«*What I say is what I say.*»

Is that the kind of man we want in our country?

I thoroughly anticipate the rebuttal that we cannot exclude people merely because they offend us or because we do not like them, but as politicians we have to make difficult decisions. We have to decide when freedom of speech compromises public safety. We are worried about our constituents' safety. The Centre for the Study of Hate and Extremism pointed out that anti-Muslim crime has increased in line with the rhetoric that Donald Trump used in the last three months of 2015. My hon. Friend the Member for Newport West mentioned the homeless Hispanic man who was beaten up by two brothers from south Boston. When they beat him up, they broke his nose and urinated on him. The police report said that one of them justified the act by saying:

«*Donald Trump was right – all these illegals need to be deported.*»

«*Donald Trump's words stoke and inflame hate crime*» (Tulip Siddiq (Lab)).

У цій промові актуалізується друга семантична макроструктура – «*The petitioners claim that violent attacks have been committed in Boston and elsewhere by people who quoted Donald Trump*», – яка за допомогою конкретного локального контексту звучить переконливо й чітко засвідчує позицію автора – задовольнити бажання петиціонерів.

Семантичну макроструктуру щодо надмірної уваги британського суспільства до постаті Д. Трампа яскраво характеризує цитата Сера Едварда Лея, представника консервативної партії, який прямо зазначає, що голосуватиме проти заборони в'їзду:

«*It will be of no surprise that I oppose the ban. First, it just gives Donald Trump publicity. Actually, this debate is the only item about British politics in the US press at the moment. They are not talking about Corbynmania, Brexit or anything else; they are talking about this debate. Why feed the machine? We saw what happened with Geert Wilders. Did that do any good? I do not think so*» (Sir Edward Leigh (Con)).

У цій же промові заходимо локалізацію й наступної макроструктури стосовно партнерських стосунків зі Сполученими штатами та невтручання Британії у внутрішні справи іншої держави:

«*The United States is a friendly country that came to our rescue twice in two world wars. This man may conceivably become President of our most important ally. Fourthly, we cannot translate American politics to UK politics, which is completely different*» (Sir Edward Leigh (Con)).

Аналіз локальних значень, що реалізуються в промовах представників партій лейбористів і консерваторів засвідчує, що хід дебатів відбувається за добре спланованим сценарієм, де за видимою дискусією прихована рідкісна для британського політикуму консолідація думок щодо відмови петиціантам у задоволенні їхнього прохання.

Деякі з виступів навіть мають відверто театралізований характер і пропонують оригінальний спосіб реалізації останньої макроструктури – дозволити Трампу візит до Великої Британії й змусити його відчувати на собі шквал політичної критики стосовно його ксенофобних висловлювань. Такі думки містить виступ Гевіна Робінсона, який представляє партію об'єднаних демократів:

«I want to see Donald Trump come to this country and be grilled either by Members of Parliament, by Andrew Neil or one of this country's great interrogators in public discourse. I want them to challenge him. I want him to get a sense of the fury and the frustration caused by his xenophobic remarks. Let him leave this country feeling that there are better principles than what he has outlined so far. We as a country should be proud of our values, which we would like to see throughout the world. Confront him. Challenge him and confound him into recognising that what he outlines may get headlines and may change the nature of political discourse in the United States or across the world, but it is bad policy and would change the nature, image and reputation of the United States irrevocably from that created by the founding fathers and by those who have built up so much over the past three centuries» (Gavin Robinson (DUP)).

І на завершення своєї патетичної промови Г. Робінсон недвозначно висловлює власну думку й думку своїх однопартійців щодо надмірної уваги до особи Д. Трампа:

«I am setting clear blue water between the support given by the hon. Lady's leader in years gone by for terrorists who have destroyed, maimed and killed, and somebody who is a ridiculous xenophobe, but who we do not need to promote any further» (Gavin Robinson (DUP)).

На фоні промов політично заангажованих депутатів особливу увагу привертають висловлювання незалежної депутатки Наз Ша, мусульманки за походженням. У її дискурсі та сама семантична макроструктура отримує зовсім іншу локальну реалізацію: Коран, як і Біблія, закликає відповідати добром на зло, любов'ю – на ненависть. У цьому контексті цілком доречно виглядає посилання на відому цитату Мартіна Лютера Кінга:

I stand here as a proud British Muslim woman, and he would like me to be banned from America. I would not get a visa but my Islam and, as I understand it, Surah 41, verse 34 teach me – this is not word for word, but what I take from my Koran – that goodness is better than evil. If someone does bad, you do good in return. I will not allow the rhetoric of badness into my life and my heart or those of my constituents. I will challenge that with goodness, because hatred breeds hate and that is not something that I will tolerate.

Given that it is Martin Luther King day, I leave everyone with his words:

«I have Decided to Stick With Love. Hate is too great a burden to bear» (Naz Shah (Ind)).

Наведений аналіз розмаїття локальних значень, за допомогою яких зреалізовано одну глобальну семантичну макроструктуру, засвідчує, що, хоча дискурсивно запропонований мовний матеріал і репрезентує мовленнєвий жанр дебатів, водночас із погляду стратегічного планування та когнітивного контролю за процесом дискурсивної взаємодії, усі виявлені локальні значення скеровані на реалізацію спільної комунікативної мети – відмовити підписантам петиції в їхньому проханні заборонити Д. Трампу в'їзд до Сполученого Королівства. Основний ідеологічний постулат, що впливає з проаналізованих дебатів, формулюємо таким чином: британці засуджують гомофонні та ксенофобні висловлювання Д. Трампа, але не збираються псувати свої стосунки із найвпливовішим політичним партнером – Сполученими Штатами, забороняючи Д. Трампу в'їзд до Великої Британії.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Запропонована розвідка засвідчує потребу у вдосконаленні методу критичного аналізу дискурсу за допомогою інтегрування комунікативних та когнітивних методик, а також виокремлення семантичних макроструктур і способів їх реалізації за допомогою контекстуально зумовлених локальних значень. Подальші розвідки скеровуватимемо на встановлення принципів когнітивного контролю як одного з важливих методів планування результативної дискурсивної комунікації.

Джерела та література

1. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк ; [пер. с англ. В. В. Петрова]. – М. : Прогресс, 1989. – 310 с.

2. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 284 с.
3. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 278 с.
4. Петиція [Електронний ресурс] // Словopedia : слов. іншомовних слів Мельничука. – Режим доступу : <http://slovopedia.org.ua/42/53407/287890.html>.
5. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54267
6. Транскрипт парламентських дебатів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://hansard.digiminstar.com/commons/2016-01-18/debates/1601186000001/DonaldTrump>.
7. Blake R. Computer mediated communication: a window on L2 Spanish interlanguage / R. Blake // *Language Learning and Technology*. – 2000. – Vol. 4, No 1. – P. 120–136.
8. Danesi M. The Interconnectedness Principle and the Semiotic Analysis of Discourse / M. Danesi // *Applied Semiotics*. – 1999. – Vol. 3, No 6/7. – P. 97–104.
9. Dijk T. A. van. Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach / Teun Adrianus van Dijk // *Methods of Critical Discourse Analysis* / ed. by Ruth Wodak, Michael Meyer. – London : Sage, 2002. – P. 62–86.
10. Dijk T. A. van. Discourse and Context: A Sociocognitive Approach / Teun Adrianus van Dijk. – N. Y. : Cambridge University Press, 2008. – 266 p.
11. Dijk T. A. van. Ideology: A Multidisciplinary Approach / Teun Adrianus van Dijk. – London : Sage, 1998. – 374 p.
12. Gumperz J. J. Discourse Strategies / J. J. Gumperz. – Cambridge : CUP, 1982. – 402 p.
13. Johnson D. Computer Ethics / D. Johnson. – N. J. : Prentice Hall, 1985. – 110 p.
14. Levy D. Communicative goals and strategies : between discourse and syntax / D. Levy // *Syntax and Semantics*. – 1979. – Vol. 12. – P. 183–210.
15. Peschl M. The Role of Cognitive Modeling for User Interface Design Representations: An Epistemological Analysis of Knowledge Engineering in the Context of Human – Computer Interaction / M. Peschl, C. Stary // *Minds and Machines*. – 1998. – No 8. – P. 203–236.
16. Tannen D. Gender and Discourse / D. Tannen. – N. Y. : Oxford : OUP, 1994. – 203 p.
17. Tarone E. Communication strategies, foreign talk, and repair in interlanguage / E. Tarone // *Language Learning*. – 1980. – No 20. – P. 417–431.

Бискуб Ирина. **Электронная петиция как новый тип медийного дискурса (опыт критического дискурс-анализа).** В статье приведен сравнительный анализ коммуникативных и когнитивных приемов анализа дискурса. Очерчены способы наложения коммуникативных и когнитивных параметров дискурсивной коммуникации. Предложен авторский метод критического анализа дискурса путем объединения принципов стратегического планирования и когнитивного контроля. Выявлены основные признаки электронных петиций как особенного типа дискурсивной коммуникации, которая происходит с помощью компьютеров. Проанализирован текст электронной петиции касательно запрета на въезд Дональда Трампа на территорию Объединенного Королевства Великобритании и Северной Ирландии, а также текст парламентских дебатов по этой проблеме. Рассмотрены основные стратегические приемы, с помощью которых моделируется дискурс дебатов и принимается решение по проблеме, изложенной в петиции. Установлены основные функции коммуникативных стратегий в дискурсе и способы их корреляции с когнитивными приемами критического анализа дискурса. Выявлены ключевые семантические макроструктуры о особенности локализованных дискурсивных значений, которые их эксплицируют.

Ключевые слова: дискурс, критический анализ дискурса, коммуникативная стратегия, стратегическое планирование, семантические макроструктуры, локальные значения, идеологии.

Biskub Iryna. **Electronic Petition as a New Type of Media Discourse. The Case of Critical Discourse Analysis.** The article focuses on the comparative analysis of communicative and cognitive techniques of discourse analysis. The mechanisms of mapping cognitive and communicative parameters of the discourse communication are highlighted. The new method of critical discourse analysis that combines strategic planning and cognitive control is offered. The basic characteristics of the electronic petition as a new type of computer-mediated discourse communication are in the lime-light of author's attention. The text of the electronic petition the signatories of which believe Donald J Trump should be banned from UK entry has been analysed. The text of the Parliament debate on the topic has also been carefully researched. We have singled out the most important strategic techniques for modeling Parliamentary debate that are put at the core of the decision-making procedure concerning the petitioners' claim. The main functions of the communicative strategies in the discourse as well as the principles of their correlation with cognitive control have been outlined. Basic semantic macrostructures of the

petition and the debate transcripts have been extracted and described due to the specific local meanings that exemplify them in the text.

Key words: discourse, critical discourse analysis, communicative strategy, strategic planning, semantic macrostructures, local meanings, ideologies.

Стаття надійшла до редколегії
16.04.2016 р.

УДК 8020-5 (025)

Олександр Беляков

Еволюція художньої прози Дж. Джойса: від упорядкованого хаосу до впорядкованого хаосу

У статті проаналізовано еволюцію манери оповіді Джеймса Джойса крізь призму теорії хаосу (хаології, хаотики). Підкреслено перспективи й можливості транспонування хаології в галузь літературознавчої критики та інтерпретації художнього тексту. Матеріалом дослідження слугували збірка оповідань «Дублінці» й останній роман Джойса «Фіннеганові поминки».

Оповідання «Дублінці» проаналізовано з огляду на такі властивості нелінійних динамічних систем, як біфуркація, атрактор, фрактальність. Усі ці риси залежать від задуму (прагматичної установки) автора: підпорядковувати естетичну реальність художнього твору постулатам картезіансько-евклідової картини світу. У «Дублінцях» простежено процес актуалізації (foregrounding), упорядкованості, а хаос генерується як наслідок цієї актуалізації. У «Фіннеганових поминках» хаотичні, дестабілізаційні процеси займають домінуючу позицію, у той час як порядок (упорядкованість) формується тоді, коли реципієнт (читач або критик) установлює власні критерії рецепції й аналізу.

Ключові слова: нелінійна динамічна система, упорядкований хаос, фрактал, біфуркація, необоротність, авторефлексивність, самоорганізація, хаосмос, еволюція.

Постановка наукової проблеми та її значення. Розвиток хаології, розповсюджена версія якої відома як теорія хаосу, став можливим завдяки революційним змінам у галузі фізики, особливо в теорії динамічних систем та квантовій механіці. Найповніше опрацьована в точних та природничих науках хаологія знаходить дедалі більше застосування в гуманістиці, зокрема у сфері аналізу художнього дискурсу [15; 16; 18]. Потрібно пам'ятати, що в теорії хаосу не йдеться про «хаос» у класичному розумінні: відсутність порядку; натомість, хаос трактується як надскладна інформація, як динамічний природний стан фізичного, соціального, культурного й інформаційного середовища, протиставлений порядку, який є вторинним щодо хаосу й залежить від заданої позиції його моделювання.

Хаологія не є окремим напрямом літературознавчих досліджень, її трактують у літературознавчих дослідженнях або як термін постструктуралізму та постмодернізму, або як стратегію аналізу літературної продукції письменників [2]. Характерна риса літературних праць, які використовують досягнення теорії й філософії хаосу, – припущення про існування безпосередніх або опосередкованих відносин між літературою, природознавством та математикою.

Хаологічні дослідження художнього тексту є неоднорідними. Кожен із напрямів хаологічної стратегії аналізу художнього дискурсу зосереджується на висвітленні певного аспекту (інформаційного, семіотичного, наратологічного, культурологічного й ін.), що характеризує художній текст як складну нелінійну динамічну систему.

Аналіз досліджень цієї проблеми засвідчив, що проза Джеймса Джойса є, була та буде в центрі уваги літературознавців, лінгвістів, когнітологів і спеціалістів інших галузей знань. Інтерес до творів Джойса поживався у зв'язку з експансією теорії хаосу (хаотики, хаології, нелінійної динаміки) у сферу інтерпретації художньої літератури.